

Ivan Merz – profesor i odgojitelj na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji

Nevenka NEKIĆ

Sažetak

Dr. Ivan Merz bio je profesor francuskog jezika i književnosti na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu od 1922. do 1928. godine. U toj službi odigrao je značajnu ulogu u odgoju budućih hrvatskih svećenika koji su u njemu prepoznali vrsna stručnjaka i uzornog pedagoga. Sve one vrline koje je nastojao izgraditi kod svojih učenika i sam je posjedovao: čvrtoću karaktera, mirnoću, pravednost, marljivost, pobožnost. Smatrao je da u oblikovanju učenika najviše pomažu vjera, umjetnost i povijest. Za svoj stručni rad na području francuskog jezika dobio je vrijedna priznanja od francuskih nadležnih ustanova.

Dr. Ivan Merz službovao je kao profesor francuskog jezika i književnosti u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu od 1922. pa do svoje smrti 1928. godine. Bilo je to, dakle, vrijeme poslije prvoga svjetskoga rata, vrijeme ulaska Hrvatske u novostvorenu Kraljevinu SHS, vrijeme borbe Stjepana Radića i pristaša za republiku, vrijeme nasilja nad Hrvatima, vrijeme početka propadanja naših tradicionalnih vrijednosti. Bilo je to također doba jačanja komunizma u svijetu, ne samo u SSSR kao institucionaliziranoj državi komunizma nego diljem svijeta kao intelektualno »napredni« stav kojem je zadaća da svako ja bude u epohi i da epoha bude u svakom ja na konkretan, materijalizirajući način. Upravo tada pojavila se i strahotna misao da to ostvarenje može ja doživjeti samo ako je uronjeno u kolektiv koji je svakako iznad osobe i za koji se osoba treba žrtvovati. Nasilje i ravnodušnost prema osobi jedno je od najgorih čeda toga doba, koje raste i razvija se do danas. Bilo je to ujedno vrijeme nastajanja ideje da mnoštvo činjenica znači i mnoštvo znanja pa su neki luciferskom sigurnošći odgovarali i na prva i zadnja pitanja čovjekova puta na Zemlji, podveli su odgovore na ta posljednja pitanja na svoju razinu objašnjenoga svijeta, ne onijemivši pred licem najviših tajni. Bilo je to i doba nihilizma, volterovskog cinizma (koji je između ostaloga smatrao da ćemo ovaj svijet ostaviti isto tako glup i zao kakvog smo zatekli dolazeći na njega), što se moglo naslutiti i u klonuću i nepotrebnosti vlastite djelatnosti koju su zagovarali nositelji tih ideja. Jedino što treba čovjek činiti jest brinuti se za vlastitu egzistenciju na našoj planeti, jer drugog svijeta, naravno, i nema, pa stoga ni

Boga, koji, kad bi postojao, ne bi dopustio onakvu gorostasnu klaonicu kakav je Prvi svjetski rat doista i bio.

U tom vremenu pojavio se u malom narodu čovjek kakav je bio dr. Ivan Merz i to u ulozi odgojitelja budućih svećenika koji bi trebali biti sol naroda i svijeta.

Proučavajući podatke o životu dr. Merza, svaki dobronamjernik može zapaziti da se on pojavljuje u laičkom svijetu kao *megali idea*, pun svježih magične snage, uznosite samobitnosti, pun tajanstva starokršćanske sabranosti, vitez koji nas gleda sa starih asiških terasa, uravnoteženo, odmjereno i svečano. Težio je trima stvarima: *Bogu i Crkvi, razumu i harmoniji i Ljepoti*. Stekavši dobro obrazovanje na studijama u Beču, Parizu i Zagrebu, imponirao je svojim učenicima *vršnošću i širenjem* svoga znanja, bez čega nema poštovanja učenika prema profesoru. Njegovi učenici svjedoče: »I on bi nas gledao kroz one njegove sitne naočale čvrsto i duboko. Tamo u dno, u centralnu ravninu naših duša bi on gledao, gdje se sastaje ljudsko i vječno, gdje se u ekstazi grli nebo i zemlja, duh i materija. Bog i čovjek. Sasvim mirno – mirom koji je svojstven prijateljima Božjim – rješavao bi on tajnu naše uznemirene duše i na sva pitanja našeg *vladanja među poganima* (sv. Pavao) odgovarao sigurno i uvjerljivo.«¹

Na temelju drugog svjedočanstva, koje potječe od učenika Nikole Kralja, saznajemo: »Htio je da nas svakoga upozna takoreći u dušu. Vidio je da nama đacima treba pružiti nekakvog poleta za rad, nekakvog dodira s idealima, kakve treba da ima mladić katolik. Htio je napokon da nas učini *značajnima*.«² Ako možemo komentirati Kraljevo svjedočenje, onda su glavne misli koje učenici prenose – *mirnoća* dr. Merza, *čvrstina* karaktera i htijenje da se i njih učini *značajnima*. Čini mi se najvažnijim upravo to zadnje. O njemu se znade da je bio duboko i čvrsto izgrađen, prožet vjerom do najtanjih niti, zna se da je sebi zadao strogi spartanski red odricanja. Ali iz te činjenice ne mora proizlaziti automatizmom i nastojanje da se i druge učini *značajnima*. On je to pak želio. Merz je po prirodi bio kolerik s nešto melankolične primjese, kako veli njegov biograf dr. Dragutin Kniewald.³

Taj autor također smatra da su kolerici pravi ljudi rada u svijetu ukoliko izbjegnu pogreške toga karaktera i naravi, što je Merzu uspjelo. Nije bio slavoljubiv i nije težio da gospoduje nad drugima. Za sebe nije ništa tražio doli da bude sluga Božji pa stoga i profesorski posao nije bio drugo negoli služenje svojim đacima: ljubavno poticanje, razvijanje volje i želje za radom, točnost u obavljanju svojih dužnosti, neprestano usavršavanje svojega znanja (Merz je u

1 List *Nedjelja*, 3,5. 1931. br. 18, godina 111.

2 Kralj, Nikola, »Dr. Ivan Merz«, *Zumbuli*, god. VI. od 1. lipnja 1929.

3 Kniewald, Dragutin, *Dr. Ivan Merz – život i djelovanje*, Zagreb, Ordinarijat zagrebačke nadbiskupije, 1932., str. 249. i dalje.

tom razdoblju doktorirao na Sveučilištu u Zagrebu, tezom: »Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chateaubrianda do danas«, poslije toga je položio profesorski ispit iz francuskog, njemačkog i hrvatskog jezika, a za profesorsku radnju odabrao je temu iz njemačke književnosti: »Lessing i Francuzi«, koje se nakon obligatnih rigoroza produžilo na trajno proučavanje svega što je bilo u svezi s njegovim zvanjem. Prema svjedočanstvima njegovih učenika⁴ postao je uzorom svojim učenicima poradi ovih svojih vrlina: savršen u poznavanju problema kulturnog i socijalnog života Francuske, analitičan, kritičan, visoko moralan i temeljit, zahtijevan, a ipak blag i dobar. Vrlo tolerantan i samozatajan. Znao je biti vrlo razdražan kad je vidio napredak svojih odgajnika koji su i sami osjećali da im je više odgojitelj negoli profesor u najužem smislu riječi. Doživljavali su ga kao vrlo harmoničnu osobu, posjedovao je veliko znanje, smisao za duboko presuđivanje i čvrstu vjeru. Kažu da je tražio dobro i redovito učenje riječi, ali istodobno je u svom radu u jezik zahvaćao više negoli u gramatiku koju je smatrao popratnom i prijeko potrebnom pratiljom većeg jezičnog kompleksa. Posjedovao je vedrinu uma i duše koja je možda najvrednija osobina za onoga koji se bavi odgojem mladih. A kako je uz to bio i uzvišen duhom, nikada nije imao vremena za dosadu, radio je preko svojih snaga, žureći u furioznom tempu dovršiti djelo, kao da je slutio svoj brzi kraj.

Kao posve naravno čini nam se da je, prema jednom svjedočenju, bio uvijek »pun taktike i finoće«. ⁵ I nije se ovdje radilo samo o lijepu ponašanju kojim se odlikovao, nego je to proizlazilo od njegova života po Evanđelju. Iz toga je proizlazila i njegova *pravednost* kao i *zahtjevnost* da učenici, budući svećenici, budu isto tako pristojni i pravedni kao i da znaju podnijeti svjesno kazne za svoje propuste lijenosti. Sva njegova djelatnost vezana je uz molitvu i bogobojaznost. Odatle je potekla i velika savjesnost u radu, težnja za stalnim izučavanjem njegovih predmeta i želja da privuče učenike i za jezik koji je predavao, na kojem su mogli čitati mnoštvo teoloških tekstova.

Merz je tijekom rada u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji sustavno proučavao kršćansku filozofiju i bogoslovne discipline te analizirao papinske enciklike. Cijeli svoj život provodio je u tri područja – pobožnost, studij i rad te akcije izvan škole (orlovstvo i Katolička akcija). Ako se tome doda literarni rad, pred nama se uzdiže velika figura čovjeka i profesora.

Analizirajući njegov život, uočuje se da je bio harmoničan spoj intelekta i emocija. Čini se na prvi pogled da je to nekako bogomdano u njemu, da se lako uobličio, lako postao katolički intelektualac. Tko je uopće intelektualac? Ako je to premo nekim definicijama osoba u čiji je život ušla razumna i umna ideja koja je odredila čitav njegov način mišljenja, vjerovanja, vrednovanja i dje-

4 Kniewald, Dragutin, *nav. dj.*, 135. str. i dalje.

5 »Dr. Ivan Merz kao profesor«, *Nedjelja*, 1931. br. 4/5. god. XVIII.

lovanja; ako ga vodi želja da upozna i osmisli svijet, a ne da njime vlada, ako njegova misao o životu određuje njegov život, onda je takva osoba zaista bio Ivan Merz. Najbolje svjedočanstvo o razvitku njegove osobe do tog stupnja, nalazimo u njegovu dnevniku.

Nije čudo što su ga učenici prepoznali kao čovjeka i odgojitelja, ali i kao patnika. On je stajao zamišljen nad tajnama svijeta i mučio se da ih odgonetne, znajući istodobno da to nikada neće moći. Zato se razdiran pita: Zašto čovjek ima tijelo kad je on u biti duša? Što je neizmjernost? Gdje je apsolutna istina? Nad ovim pitanjima stajali su svi intelektualci od postanka svijeta do danas. Oni nikada ne misle da znaju odgovore na sva pitanja. To nije znao ni svestrano naobraženi Merz, a to su učenici i te kako osjećali, te u tom, tobožnjem neznanju, slutili dubinu njegove duše koja se hrvala s mnoštvom demona kao što je i red da se čestita duša hrve: kako *ja* sićušan crvić imam svoju svrhu i što je vjačnost prema meni ili ja u njoj? Jesam li sposoban pretvoriti svoju prvu tragičnu ljubav u bolno ali korisno iskustvo? Jesam li ja Faust kad tako težim za spoznajom? Ja hoću biti slobodan, hoću začu dubinu stvari, ne želim površne predavače! U meni je sloboda volje i Prometejeva iskra, želim da kroz razum, na temelju povijesti, znanosti i umjetnosti, a poglavito povijesti, dođem do rezultata da postoji samo jedna Istina. A ipak, kao prvi i zadnji Adam, osjećam da na dnu moje duše ostaje opet ona sumnja, onaj veliki upitnik: *zašto?* A opet uza svu sumnju – vjerujem.

Još u Beču, 1915. godine zapisao je u svoj dnevnik: »Kad pomislim na svoje buduće zvanje (...) rado bih bio profesorom u Bosni, otvarao djeci pojmove, pokazivao im dublju vezu stvari, oduševljavao za vjeru i umjetnost, a sâm književno radio, možda i pisao. Nije to neki egoizam. U čovjeku je altruistički element silno jak i on nije zadovoljan samo da steče imanja, nego hoće da drugima duševno pomogne, da im dade svoje krvi i svoga znoja.«⁶ Nema razloga sumnjati da poslije u stvarnom radu s djecom nije tako postupao. Tim mislima se bavio i u idućim danima svoga dnevnika što se razabire i iz njegovih zahtjeva: »Tražim duboku i temeljitu naobrazbu, a ne množinu pročitanih knjiga...«⁷ To pitanje izborazbe bilo je za njega važno jer je vezano uz poniranje u najveću tajnu kojoj se divio – *životu*. Na nekoliko mjesta u dnevniku on kaže da je *život lijepa i velika tajna*.

Sebi je postavio vrlo visoke ciljeve smatrajući se lošim kršćaninom (dnevnik iz 1916. godine) i tražeći čistoću duše i tijela. Lomio se i uzvikivao: Kako sam daleko od savršenosti! Tijelo će mi strunuti, ali ono golemo duševno što jedva slutim postat će veliko, puno svjetla i perspektive. Slutio je, dakle, kao i svaki

6 *Put k suncu, Ivan Merz ti govori*. Odabrani tekstovi iz dnevnika i ostalih spisa Sluge Božjega Ivana Merza, priredio i komentirao o. Božidar Nagy, Zagreb 1993. str. 39–40.

7 *Put k suncu*, str. 41.

pravi intelektualac da svaka materijalnost nadilazi sama sebe u nadrealističnoj spiritualnosti. Taj drhtaj mistične jeze znao je usađivati i svojim učenicima koji to navode u uspomenu na svoga profesora Merza.

U *estetskom* dovinuo se do spozaje da su sve kulturne vrednote plodovi boli. I *religija* je nastala i potrebna je zbog boli. Tko hoće razumjeti kulturu i religiju mora da je trpio ne samo tjelesno nego i duševno. Tako je on sebi približio stoljeća tamnih i nama neprotumačivih naslaga, djela od mramora i riječi, a tako ih je vjerojatno tumačio i svojim učenicima. Inače je o umjetnosti imao visoko mišljenje. Govorio je: »Apsolutno je zadovoljstvo samo u Bogu. Da se Goethe još dalje razvijao i došao do Boga, onda bi Fausta usrećila umjetnost. Istom tada bi ona dobila onu pravu vrijednost, istom tada bi Faust razumio zašto je i filozofija i pravo i umjetnost *ad maximam Dei gloriam* – na najveću Božju slavu.«⁸

Pisao je to u brdima, u Monte Rastu, na bojišnici 1917. godine. U tom kaosu i metežu, u smrtima i bolima, on ne gubi nadu u smisao povijesti i umjetnosti, pa malo dalje kaže: »Bog vodi sudbinu naroda. On znade što je za me najbolje.«⁹ Poslije će se to iskazati u njegovu nastupu kao superiornost u poniznosti. Imao je snagu da vodi a to je na učenike ostavljalo traga, slušali su ga i slijedili. Iz njega je zračila Božja nazočnost, prema izjavama svjedoka, a autoritet mu je donio *mir* koji ističu njegovi suvremenici. No, bio je, kao i svi veliki ljudi, čovjek kojeg razdiru dvojstva: svoju prirodnu umjetničku nadarenost morao je potisnuti jer je dao prednost životu vjere i u vjeri. Učenici uvijek osjećaju bilo svoga predavača. Zsigurno su osjećali i njegove dvojbe i voljeli kad bi im pristupao onako kako je davno zapisao u svoj dnevnik: »Ja volim čovječanstvo, volim male nepoznate ljude, koji na svojim leđima nose sav teret historije.«¹⁰

Imao je svoj stav i prema narodu, i smatrao je da »narod bez religije spada u zoologiju. Ne misli na smrt, pljačka i jede. Kad ga optereti bol, malodušan je i prijeti Bogu...«¹¹

Ljubeći dakle malene i nepoznate, ljubio je i svoje učenike, jer bez ljubavi, nema odgajanja. Promatrao je djecu kroz povijest i vidio njihove strašne patnje. Govorio je o tri obespravljena staleža tijekom povijesti: ženskom, radničkom i dječjem. On uviđa da je kršćanstvo donijelo posve novi pristup u odnosu prema djeci – prvi put on postavlja pitanje *svetosti dječje duše*, njezine zaštite i stvaranja organizacija za oslobođenje sva tri ugrožena staleža. Merz je poistovjetio Dijete Isusa s cijelim dječjim rodod od postanka svijeta do njegova kraja. Zato je imao sliku učenika koju je stvorio na poseban način – postoji vjekovna

8 *Isto*, str. 68.

9 *Isto*, str. 69.

10 *Isto*, str. 70.

11 *Isto*, str. 70.

duboka tamna okomica koju svatko nosi u sebi od rođenja. To je akumulacija svega što se nataložilo u tajnim pretincima uma i duše, ono svjesno i ono nesvjesno u čovjeku, a sve ga to čini upravo takvim kakav jest. Dakle, svaki čovjek je tajna, uvijek je više nego što se čini i svatko je vrijedan truda u odgoju. Najljepše je to sâm izrazio radeći kao profesor u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji riječima: »Molim Te, Isuse, da u staležu koji sam izabrao, uvijek nastojim biti *Tebi sličan*.«

Literatura

Kniewald, Dragutin, *Dr. Ivan Merz – život i djelovanje*, Zagreb 1932.

Kralj, Nikola, »Dr. Ivan Merz«, *Zumbuli*, god. VI. od 1. lipnja 1929.

Nagy, Božidar, *Put k suncu, Ivan Merz ti govori*. Odabrani tekstovi iz dnevnika i ostalih spisa Sluge Božjega Ivana Merza, Zagreb ²1993.

IVAN MERZ, A TEACHER AND COUNSELOR AT THE ARCHBISHOPS CLASSICAL COLLEGE

Nevenka NEKIĆ

Summary

Dr. Ivan Merz was a teacher of French language and literature at the Archbishops Classical Collage in Zagreb between 1922–28. In that position he played a significant role in the upbringing of future Croatian priests, who recognised in Merz a competent expert and an exemplary pedagogue. All of the virtues that he had striven to install in his pupils, he himself possessed: a strong character, peacefulness, righteousness, diligence and piety. He considered that in shaping a pupil, faith, art and history helped the most. For his expert work in the field of the French language he received an award from an official French institution.